الحمد لله والمنة که درین زمان سعادت اقتران رسالهٔ غرّا موسومه به

اُسلوبُ الانشا

از تالیفات جناب والا خطاب صحیفهٔ جاه و جلال دیباچهٔ کتاب اقبال نواب
سیّد احمد حسین خانصاحب بهادر المتخلص به سالک افاض الله علی مرقده
شآبیب الرضوان خلف اصغر عالیجناب نواب دولهه صاحب بهادر مغفور و نواده
عالیجناب نواب معتمد الدوله بهادر مغفور وزیر اعظم شاه اوده حسب الحکم جناب
نواب سیّد بنیاد حسین خانصاحب بهادر المتخلص به جاه خلف الصدق
جناب ممدوح الصدر در مطبع انتظامی کانپور طبع گردید
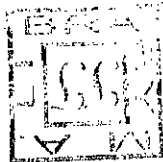
بسم الله الرحمن الرحیم

نخستین یگانه سخن آفرین راسپاس گذارم وپیمین بدرو د وخشورش محمد و آل او
که رہنماے کیش اسلام اند لب کشایم تا عنوان این نامه بپایان آید و آغازش
بانجام گراید هرچند من کج مج زبان را انشاے شائسته که درخور استماع سخنوران
نکته دان و املاے پسندیده که مطبوع طباع مضمون طرازان شیوا بیان باشد
نمیباشد فامّا بنا بر اصرار دوستان و پاس خاطر یاران بحکم المامور معذور بنگارش
این نامه که موسوم باسلوب الانشاست اقدام نمودم و بعضے از فقرات بطریق ندرت
وشاذ که از اساتذهٔ کرام بخاطر داشتم نیز بعجلت تحریر و قلت فرصت ارقام
کرده ام ارباب فهم و فراست و اصحاب عقل و کیاست هرجا که خطائے و زلّتے
ملاحظه نمایند بحک و اصلاحش سعی نمایند و این هیچمدان و هیچمیرز احمد حسین سالک را بدعائے
خیر یاد آرند والله الملهم بالسداد و منه المبدأ و الیه المعاد القاب پدر
منبع فیوض نامتناهے واسطهٔ حصول رحمت الٰهی قبلهٔ کونین و کعبهٔ دارین حضرت

ابوی مخدومی ملاذی ملجائے ماوائے مطاعی ولی النعم بسط اللہ ظلہ العالی
ایضًا قبلۂ جان و دل و کعبۂ آب و گل افتخار کونین و استظہار دارین ضاعف اللہ
جلالہٗ و ادام اللہ علی الانام ظلالہٗ **ایضًا** قبلۂ جسم و جان و کعبۂ دین و ایمان
مصداق آیہ واخفض جناحک من الذل وقل لھما قولا کریما و مورد
آیہ رب ارحمھما کما ربیانی صغیرا ادام اللہ ظلالکم علی رؤسنا
الی یوم القیام **القاب مادر** جناب معظمہ مکرمہ مفخمہ محترمہ دام اقبالہا
فقرہائے آداب بعد از عرض آداب و تسلیم جبین قلم را بعرض احوال بر صحیفۂ
عریضہ سجدہ ریز میگرداند **ایضًا** گلہائے تسلیم از راہ تعظیم زیب سر و دستار بندگی
ساختہ بعز التماس مخادیم واجب التکریم میرساند **ایضًا** بتقدیم قواعد کورنش
و تسلیم طالع سر و دست را باوج قبول میرساند و معروض حاضران محفل فیض منزل
میگرداند **ایضًا** بعد اتحاف تحفۂ تسلیمات طیبات معروض میدارد **ایضًا** بعد بجا آوردے
آداب بندگی و مراسم پرستندگی مرفوع رائے عالم آرائے میدارد **ایضًا** بعد
ادائے آداب خضوع و خشوع و ابراز مراسم عجز و انکسار بگذارش مدعا لب
میکشاید **ایضًا** بعد تسلیمات نامیات اخلاص آیات و تحیات زاکیات مخالصت
سمات عمدہ مدعائے دل ارادت منزل صحت و سلامت ذات مجمع الحسنات خدام
رفیع الدرجات حضور والا ست **صفت مکتوب بزرگان** نوازش نامۂ تفقد
طراز کرامت نامۂ عطوفت آگین عنایت نامۂ عالی یرلیغ واجب الاتباع توقیع
وحی مثال فرمان واجب الاذعان شقۂ عظیم المرحمہ و فرمان وافر المکرمہ تعلیقۂ
رفیعۂ آفتاب طلیعہ شقۂ خاص فیض اختصاص منشور عدالت سطور کرامت معمور

القاب عورات ذی مرتبہ عصمت مآب عفت قباب بلقیس زمانے مریم مکانے نور دیدۂ شرم فروغ چشم آزرم بزرگ منش والا پایہ بلند اختر خورشید سایہ دامت عظمتہا **ایضاً** مریم خصال فاطمہ اعمال زبیدہ کردار آسیہ اطوار حجلہ نشین عزّ و وقار و اعتلا پردہ گزین مجد و علا دام مجدہا **القاب برادر کلان** برادر مہربان اشفاق نشان معظم و مکرم مجید و مفخم دام اعظامہ و اکرامہ **القاب درجۂ مساوی** قوت بازوے اخوان پشت و پناہ برادران منبع حسنات فراوان مجمع اخلاق بے پایان دامت محبتہٗ **القاب برادر کوچک** برادر بجان برابر سعادت عنوان اقبال نشان سعید الافعال رشید الخصال سلمہ اللہ وابقاہ **القاب فرزندان وغیرہ** فرزند دلبند قرۃ العین راحت جان سعادت و اقبال نشان ثمرۃ الفواد و نوبہار گلشن مراد مدّ حیاتہٗ **ایضاً** لخت جگر نور نظر رشید و سعید خجستہ کردار شائستہ اطوار طال عمرہٗ بعد دعاے طول عمر و دوام صحت و عافیت معلوم نمایند **ایضاً** بعد ادعیۂ وافیہ ظاہر گردد **ایضاً** بعد دعاے درازی حیات مدعا آنکہ کتاب مرسلہ رسید خاطر را خرّم گردانید **ایضاً** خط بہجت نمط وصول گشتہ دل را بدریافت احوال ایشان مسرور گردانید **ایضاً** خیریت نامہ فرحت رقم وارد شدہ دیدہ را روشن و سینہ را گلشن گردانید **القاب امرا و رؤسا درجۂ اعلیٰ** عالی جناب سیادی آداب معلّی القاب والا شان رفیع المکان متکے ارکۂ حشمت و اقبال مربع نشین چار بالش جاہ و جلال دام اقبالہ العالی **ایضاً** فلک سریر ملک ضمیر ستارہ خدم سیارہ حشم مہر ہم ماہ علم ابرکرم بحر شیم مشتری درایت مریخ آیت مہر سپہر مکرمت بدر فلک مرحمت منبع الجود والاحسان معدن الفیض والامتنان

اعلی اللہ شانہ وابدفی الدولۃ زمانہ **ایضاً** مجمع المفاخر والمناقب الصاعد علے ارفع المراتب ابہت ومعالی مرتبت شوکت وجلالت منزلت عالی نہمت والامنقبت حفظ اللہ عن الزوال ودولتہ وادام بالاقبال مجدہ وشوکتہ **ایضاً** لجۂ بحر اقبال بحر صدف جاہ وجلال صدف گوہر فتوت گوہر تاج عطوفت تاج تارک مروت زاداللہ فی الدولۃ والحشمۃ **ایضاً** پرتو نور اقبال نور چراغ جاہ وجلال چراغ فانوس کامگارے فانوس شبستان بختیاری حفظ اللہ باری **ایضاً** مطاعاً مکرماً محترماً محتشماً دامت فیوضکم

القاب امرائے مساوی المرتبہ

سلالۃ الاعاظم نقاوۃ الافاخم صحیفۂ جاہ وجلال دیباچۂ کتاب اقبال افضل اماجد ایام اکمل اکارم انام عالی مرتبت والامنزلت موسس اساس صدق وصفا مشید ارکان الفت وولا دام علوہ وزاد بالاقبال سموہ **ایضاً** عالی شان عطوفت نشان صدر الاعیان فخر الامثال والاقران عالیجاہ رفیع جائگاہ حشمت وشوکت دستگاہ عمدۃ الامراء العظام اسوۃ الکبراء الفخام دامت معالیہ **ایضاً** مہر سپہر تفقد والطاف بدر سمای تودد واعطاف مجموعۂ علم ودرایت دیباچۂ کتاب فہم وفراست عارج معارج وداد صاعد مصاعد اتحاد مرجع اعاظم واعالے مجمع مکارم ومعالے ادامہ اللہ علے ارائک التفاخر **ایضاً** زبدۂ رؤسائے روزگار قدوۂ امرای ذوی الاقتدار بہار چمن محبت آب ورنگ حدیقۂ مروت دامت محبتہم

القاب امرائے کوچک مرتبہ

غرۂ ناصیۂ کامگارے قرۂ باصرۂ بختیارے سرو جویبار حشمت واقبال شمشاد حدیقۂ عظمت واجلال ضوعت غرہ وادیم بقادہٗ

القاب احباب علے قدر مراتبہم

عالی المراتب والامناقب مشفق شفیق صدیق انیق سلمہ اللہ

وابقاه وعلى المراتب العلیہ رقاہ ورزقنا لقاہ ومن کل بلیۃ وقاہ **ایضاً** شفیق بالتحقیق لکل مدح یلیق خالص الوداد راسخ الاتحاد دام اللہ فلاحک واسعد مسارک وصباحک **ایضاً** شفیقا شقیقا صدیقا انیقا حرس اللہ ذاتکم واسعد اوقاتکم **ایضاً** خلیل صادق شفیق وامق حرسہ اللہ من صروف الایام **ایضاً** عضداً دوستان سلمہ اللہ المنان **ایضاً** حبیب لبیب زید عزہ نخبۃ الانجاب صفوۃ الاحباب دام بقاؤہ وزاد ارتقاؤہ **ایضاً** مہربانا عالیشانا ادام اللہ قدرہ واطلع من افق المراد بدرہ **ایضاً** احب الاحبا زاد سرورہ وبہجتہ خلیل جلیل سلمہ اللہ الجزیل

القاب مجتہدین وعلماء العالم العامل والبحر الذی لیس لہ ساحل مختار حال الافاضل لسان الاواخر والاوائل مجتہد الزمان علامۃ الدوران مرجع خواص وعوام عالم شرائع واحکام دام ظلہ العالی بدوام الایام واللیالی **ایضاً** جامع معقول ومنقول حاوی فروع واصول افقہ الفقہا مرجع الفضلا السید السند والعالم المعتمد شیخ الاسلام فقیہ اہل البیت علیہم السلام فخر اللیالی والایام لازالت شموس افاداتہ طالعۃ ومابرحت اقمار افاضاتہ لامعۃ **ایضاً** مجمع فضائل منبع فواضل عالم عامل فقیہ کامل سالک مسالک رشاد ناہج مناہج اجتہاد ادام اللہ ظلال جلالہ علی رؤس المومنین **ایضاً** عالم خبیر فاضل بے نظیر سید المتکلمین سند المجتہدین بقیۃ الاکابر وارث المجد کابراً عن کابر متع اللہ المؤمنین ببقائہ الی ظہور خاتم اولیائہ **ایضاً** زبدۃ الفضلاء العظام عمدۃ العلماء الکرام اکمل المدققین افضل المحققین عارف اسالیب ادبیہ واقف قوانین عربیہ ادام اللہ ایامہ السعیدہ وضاعف افاداتہ السدیدہ

القاب سادات کرام خلاصۂ اولاد رسول نقاوۂ احفاد بتول قرۂ باصرۂ

سیادت عزہٗ ناصیہ سعادت زاد اللہ مراتبکم **ایضاً** اشرف النقباء انجب النجبار
خلاصۃ الزمان عزیز الدوران نقاوۂ خاندان مصطفوی سلالۂ دودمان مرتضوی
سیادت پناہ نجابت وشرافت دستگاہ طول بقاوہٗ **القاب حجاج وزوار**
اکرم الحجاج والزوار اکمل الاخیار والابرار حاجی حرمین شریفین زائر ابی عبداللہ الحسین
زاد اللہ شرفہ **ایضاً** صفائے صفا مروۂ مروۃ و وفا رکن رکین محبت کعبہ شریف
مودت شکر اللہ سعیہ **ایضاً** کعبۂ صدق وصفا عارف اسرار عرفات ومنا اعطاہ اللہ
مناہ **القاب اہل زہد وورع** مجمع انوار زہادت منبع اسرار عبادت
انیس المتبرعین جلیس المتورعین افضل العبا واکمل الزہاد عظم اللہ اجورہ **القاب**
مشائخ وفقرا یگانۂ درگاہ صمدیت مقرب بساط احدیت شاہ درویش
نیت درویش شاہ صفت قدوۂ ارباب عرفان زبدۂ اصحاب ایقان دام
ارشادہ **ایضاً** ہادی طریق فقر وفنا مرشد مناہج صدق وصفا قاطع علایق آرزو
ومنا مبرا از حرص وہوا شیخ عارف درویش کامل شبلی زمان جنید دوران دامت
ہدایتہٗ **القاب اطبا وحکما** حاوی علوم حکمیہ جامع کمالات طبیہ ناہج مناہج حذاقت
جوہر نفیس ذکاوفطانت عمدۃ الاطبا زبدۃ الحکما شفاء الاسقام دواء الالام دامت
حذاقتہ **ایضاً** بقراط زمان جالینوس اوان طبیب لبیب حکیم اریب ثانی مسیحا
قانون شفا نقاوۂ مجردات ومادیات خلاصۂ بسائط ومرکبات سلمہ اللہ الشافی
ایضاً مسیحائے زمان باعث شفاء نوع انسان چارہ سگال آلام روحانی معالج
اسقام وامراض جسمانی کشاف معضلات طبیہ حلال دقایق حکمیہ کمل اللہ تشخیصہ
القاب منشی طوطی شکرستان انشا پردازی عندلیب بوستان مضمون طرازی

فہرست صحائف فصاحت دیباچہ دفاتر بلاغت دبیر بے ہمال منشی بے مثال دام اللہ
کمالاتہ **ایضاً** بلبل بوستان معانی طوطئ شکرستان خوش بیانی مجمع آداب
وعلوم مالک الرقاب منثور ومنظوم منشی بے نظیر دبیر عطارد تحریر سلمہ اللہ القدیر
القاب شاعر نکتہ سنج شیریں زبان سخن آفرین سحر بیان حسان زمان سحبان
اوان نادر الاہالی ناظم الدرر واللآلی زاد اللہ فصاحتہ **ایضاً** افتخار شعرائے
زمان رشک سخنوران دوران مبدع البدایع مخترع الروایع شاعر ماہر سخن سنج
ساحر افصح الفصحا ابلغ البلغا زاد اللہ بلاغتہ **ایضاً** کلیم طور فصاحت مسیح آسمان
بلاغت نظیرے نظیر فخر رشیدی وظہیر انورے رائے صائب ضمیر قدسی طینت
ہلالی شہرت حرسہ اللہ الحافظ **القاب خوش نویسان** مقلہ حدقہ زمان
یاقوت معدن عرفان رشید الخصال عماد کاخ کمال حافظ مراتب مودت موحد
ارقام محبت کاشف دقایق خفی وجلی سلمہ اللہ العلی **القاب تجار** عمدۃ التجار
شرف اولی الاعتبار المشہور بالکفایہ والمذکور بالدرایہ زاد اللہ اعتبارکم **ایضاً**
معتمد الامصار معتبر الاقطار افتخار امنائے زمان الفایق علی الامثال والاقران زاد اللہ
منافعکم **جہت خدم وملازم پست مرتبہ** خیر خواہ بلا اشتباہ نیک اندیش
معتمد الخدمت وفاکیش بعافیت باشد مراسلہ مرسلہ رسید احوال معلوم گردید **ایضاً**
عرضی مرسلہ مخبر حالات گردید **فقرات سلام وتحیہ کہ بدرجۂ مساوی باید**
نگاشت سلامے مرصع بجواہر محبت وتحیاتی مکلل بدرر مودت ارسال میدارد
سلام شوق انضمام بل سراپا غرام سلام مودت پیام محبت فرجام موالات التیام
سلام مسنون مودت مشحون محبت مقرون سلام شوق آیات وذوق سمات

چون مشتمل بر صحت ذات والاصفات بود باعث جمعیت خاطر پریشان گردید چونکه مبنی
از استقامت مزاج بر منہج اعتدال و مبنی بر صحت ذات حمید الصفات بود به سوسنجے
این شگرف مقصود شکر رب ودود بجا آوردم چونکه مبنی بر خیریت بود زنگ تردد و تفکر
از آئینۂ دل بزدود و از ادراک اخبار خیریت آنمخدود شکر رب ودود بجا آوردم فرزدہ
صحت ذات خجستہ صفات موجب انتعاش طبایع آبی و خاکی و سبب ہزار گونہ خوشحالے
و فرخناکی گردید چون صورت خیر و عافیت از صحیفۂ شریفہ ظاہر گردید باداے دوگانہ
شکر خالق یگانہ قیام نمودہ شد فقرات شکریہ زاہد قلم نیاز رقم از سرچشمۂ دوات
وضوے سابغ نمودہ جبین خود را بر صفحۂ قرطاس براے اداے شکر این عطیۂ عظمے
و موہبت کبریٰ میگذارد شکر عطاء معطے را خارج از حد مقال دانستہ ناچار زبان
شکرگذاری را در کام خاموشی کشیدم شعر شکر کردن کے توانم در خور آلای تو پشکر
نعمتہاے تو چندانکہ نعمتہاے تو پس خواستم کہ کلمات شکریہ را بحکم من کانت نعمتہ واجبتہ
کانت طاعتہ واجبتہ بجہر و اعلان بر زبان رانم مگر بخوف اینکہ مبادا محمل بر سمعہ و ریا کردہ شود
و فعل ریائے مقبول نمیباشد شکر مخفے را بمفاد یا ابا ذر اذکر ذکرا خاملا بر ظاہر ترجیح دادم
زبان بشکر سامی کشودن در حقیقت شکر خود گفتن ست چرا کہ ما و شما در حکم کنفس واحدۃ
میباشیم ؎ نہ چنان گرفتہ جا بمیان جان شیرین کہ توان تراؤ جان را ز ہم امتیاز
کردن پس و بخیال اینکہ مبادا از این شکریہ رائحۂ دوئے و بیگانگی استشمام شود لہذا
ازان اعراض نمودم اگر شکرگذارے نحیف در مقابل عطیۂ جلیلہ سامی بمیزان سنجیدہ آید
ہر آئینہ کفۂ عطیہ از گرانبارے زمین گیر شدہ و پلہ شکرگذاری از خفت بکرۂ اشیر خواہد رسید
شکر منعم اضافی را شکر منعم حقیقے بحکم مَنْ لَمْ یَشْکُرِ النَّاسَ لَمْ یَشْکُرِ اللّٰہَ و اَشْکُرُ النَّاس

لِلنَّاسِ اُشْكُرُوْهُ لِلّٰهِ پنداشته بادایش قیام نمودم از استماع این خبر فرحت
افزا زبان بشکرانهٔ منعم حقیقی بحکم وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ و بمفاد وَاشْكُرُوا
نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ کشادم فقرات شکایت
عدم تحریر خطوط دیریست که نساج قلم میمنت رقم به نسج تار و پود الفاظ
و معانی همت نگماشته روزگاریست که صریر کلک جواهر سلک از مژدهٔ خیر و عافیت قرع
صماخ سماع نه نموده عمریست که محرک سلسلهٔ تحریر نه گشته اند مدت مدید و عرصهٔ بعید منقضی
میگردد که از مژدهٔ خیر و عافیت مزاج وهاج خاطر تودد مآثر را فرحت و سرور نه بخشیده اند
مدتیست که بار خامه را بدوش انامل گوارا نکرده اند زمانه ایست که صفحهٔ نامه را از گلهای
تندرستی و کوائف مزاج رشک افزای باغ جنان نکرده اند دیریست که از احوال
خیریت مآل مطلع نگردیدم خاطر تودد مآثر همواره جویا میباشد عرصه ایست که دل مستمند
از مژدهٔ صحت مزاج مسرور و شادکام نگردیده مدتیست که قلم مسیحادم مریضان
دار الشفای محبت را شفا نه بخشیده عمریست که قلم مسیحا نفس که طبیب دار الشفای
سخندانی ست از خاصیت معجون کامل الاجزا التحریر و تسطیر صحت بخش مزاج رنجوران
بستر فراق نگردیده تبشیر خوش تقریر خامهٔ فرخنده صریر بشارتی از احوال خیریت
مآل بگوش هوش نرسانیده عمریست که طوطی شکر خای خامهٔ مودت تصویر بشاخسار
تسطیر و تحریر ترانه طرازی نغمات بی نظیر شکر شکن نگردیده دیری گذشته و دهری
منقضی گشته که از سحاب خامه گهر ریز رشحه که شارح حالات دوستی آیات باشد نضارت بخش
کشت یگانگی و وداد نگشته شاید که یاد دوستان منسی و نسیان دریاد بوده که تا عرض این مدت
یاد آور نگشتند ؏ سر دفتران عشق که در بزم مکرمت * پیوسته می ز جام وفا نوش کرده اند *

آیا چه بود شان که بیکبارگی چنین ۰۰ از مخلصانِ خویش فراموش کرده اند ۰۰ کاہل قلمی باعث
درنگ تحریر و بسبب تاخیرِ تسطیر گردیده و بر مثل الکسل احلی من العسل عمل فرمودند
فقرات در تاکید تحریر جانب مکتوب الیه لازم رسم یگانگی و محبت آنست
که یک چند از تحریر مکاتبات دوستانه که باعث تشئید ارکان وداد و سبب استحکام
مبانی اتحاد ست خاطر نیازمند را مسرور میفرموده باشند رجا که ابواب ارسال و ترسیل
مکاتبات بر روی مشتاق مفتوح دارند و از حالات خیریت سمات تفریح دل و
ترویح روح میکرده باشند دائما از نامه و پیام دل مستمند را مسرور و شادکام میفرموده
باشند امید که نهال چمن وداد را بسحاب ارسال کتاب علی الدّوام سرسبز و اغصان
بوستان اخلاص را بنسیم انفاس عیسوی اساس مهتز میفرموده باشند **فقرات
دعائیه** الٰهی آفتاب دولت تابنده و سایهٔ مبارک پاینده باد سایهٔ بلند پایه که آفتاب
در سایهٔ اوست ممدود باد سایهٔ هما سایه بلند پایه و دشمن بی مایه سبک سایه باد تا آفتاب
عالمتاب نوربخش عالم اسباب ست همواره کوکب دولت و اقبال و اختر حشمت و اجلال
از افق کامرانی و شادکامی طالع و لامع باد تا آنکه گلشن سپهر بگلهای ماه و مهر
آراسته و پیراسته است همواره چمن دولت و اقبال و حدیقهٔ حشمت و اجلال بآبیاری
بخت میمون و طالع همایون سرسبز و شاداب و خرّم و سیراب باد تا آنکه لن ناصب
مضارع باشد دوستانت منصوب و لم جازم ست دشمنانت مجزوم و منکوب باد تا که
عرض را بجوهر قیام ست جوهر شریفت از مرض و عرض محفوظ باد تا پیوند ایام بلیالی
باقی ست باقی باشند همواره تا از ارتفاع شمس از نصب شاخص توان شناخت
آفتاب دولت و اقبال مرتفع باد تا فقها دستار حلال و حرام روایت و حکما را از حدوث

وقدم حکایت ست جوہر شریف از حدوث امراض محفوظ باد تا آم حرف تردید ست
دشمنانت مردود باد تا قرآن کتاب اہل ایمان و تا کعبہ قبلۂ ارباب ایقان ست بنای
عمر مستحکم و دفتر دولت منتظم باد تا ہبوط ذنب در برج جوزا است و وبال زحل در سرطان
حاسدانت چون ماہ در عقرب غمگین و دوستانت چون زہرہ در میزان فرح آگین باد

تمت

اِعلان

برای جمیع اہل مطابع وغیرہ اجازت دادہ میشود کہ کتاب
ہذا مسمّٰے بہ اسلوب الانشا برای خود ہر کس ہر قدر ہر جا
کہ خواہد چاپ نماید لاکن تصحیحش مقدم داند

راقم

سیّد بنیاد حسین عفی عنہ بقلم خود